

TA'LIM JARAYONINI TASHKILLASHTIRISH VA SAMARADORLIGINI OSHIRUVCHI OMILLAR

Allaberganova Dilfuza Zaripovna

Xorazm viloyati Xiva tumani 15-maktab psixologi

Annotatsiya. O'qish, o'rgatish, o'rganish – maqsadi bilim yoki ko'nikmalarni o'zlashtirishdan iborat faoliyat turi. Ko'nikma – faoliyatini hatti-harakatlarini, operatsiyalari to'g'ri tanlay olish darajasida o'zlashtirish. Malaka – ko'p marta takrorlash va mashq natijasida faoliyatni yarim avtomatik tarzda bajarish darajasida o'zlashtirish. Ta'lim jarayonining natijasi – o'zlashtirishdir. O'zlashtirish – ichki va tashqi faoliyatni maqsadga muvofiq ravishda o'zgartirishdir. Ta'lim bir odamning boshqasiga bilim va ko'nikmalarini berishdir. Bilim, ko'nikma va malakalar – ta'lim jarayonining natijasidir.

Bolalar ularning birinchisi bo'lib, jamiyatning shaxsdan talab qiladigan ta'limiy xulq-atvor formalarini bildiradi. Bog'cha, maktab, oila boladan juda ko'p ishlarni amalda oshirishni talab qiladi. Ijtimoiy kutish har birimizdan ma'lum bilimlar, ko'nikmalar darajasini bo'lishi zarurligini jamiyat kutishini bildiradi. Masalan, 1 yoshli bola yurishi kerak deb hisoblaymiz. Imkoniyatlar – shaxs faoliyatini belgilovchi ob'ektiv shart-sharoitlardir. Masalan, bolaning uyidagi boy kutubxona uni kitob o'qishga undaydi. Shaxsiy manbalar. Bu shaxsning qadriyatlarini sistemasi, ustanovkalari, g'oyalaridir. Bu manbalar har bir shaxs faoliyatida u yoki bu darajada mavjud. Ularning barchasi faoliyatning kechishiga ta'sir etib, ta'lim jarayonining motivatsiyasini tashkil etadi.

O'quv harakatlari faoliyatda qanday funktsiyani bajarishiga qarab o'quv faoliyati quyidagi ko'rinishlarda bo'lishi mumkin:

- 1) tashqi informatsiyani passiv o'zlashtirish;
- 2) informatsiyani aktiv qidirish, topish va undan foydalanishdir;

3) tashqaridan boshqariladigan yo'naltirilgan informatsiyani qidirib topishdir.

Ta'lim oluvchilarning ta'lim faoliyati xarakteriga ko'ra ta'limning quyidagi metodlari ajratiladi:

1) tushuntiruv – ko'rsatmalilik metodi;

2) reproduktiv metod – bilimni qayta xotirada tiklash metodi;

3) muammoli ta'lim metodi – produktiv xarakterdagi metoddir;

4) qisman izlanish metodi – o'quvchidan ijod qilishni talab etadigan metod;

5) tadqiqot metodi – o'qituvchi (metodisiz) yordamisiz tashkil etiladigan ta'lim metodi;

6) aqliy xatti-harakatlar bilimlar, malaka va ko'nikmalarni bosqichma-bosqich rivojlanishi nazariyasiga ko'ra (P.Ya.Gal'perin) bu jarayon 6 bosqichdan iborat:

a) motivaciya; b) tushuntirish; v) moddiy shakldagi xatti-harakatlarni bajarish; g) baland ovozda xati-harakatlar va vazifalarni bajarish; d) xatti-harakatlarni ichki planda bajarish; e) faoliyatni fikran bajarish. Ta'lim jarayonining samaradorligi bir qancha psixologik omillarga bog'liqdir. bular avvalo o'quvchining o'qishga bo'lgan munosabati, uning diqqati xususiyatlari, o'qituvchi tomonidan belgilangan ustanovkalar, o'qitishning emocional xususiyati va o'quvchining qiziqishlaridir.

Tushuncha va bilimlarning shakllanishi. Bilimlarni o'rganish bir necha bosqichni o'z ichiga oladi:

1) ma'lum sinfga kiruvchi predmet va hodisalarni namoyish qilish;

2) bu predmet va hodisalarni kuzatish;

3) aniqlangan xususiyatlarni taqqoslash, analiz qilish;

4) ajratilgan xususiyatni mavhumlashtirish.

Ilmiy tushunchalarni shakllantirish, bilish masalalarini echishga qaratilgan aktiv faoliyatdir. Bu faoliyat muammoni aniqlash, echish va uni shakllantirishdan iborat. Tasavvur va hayotiy tushunchalardan farqli ravishda ilmiy tushunchalar predmetlarning bevosita qiyosiy xususiyatlarini aks ettirmasdan, ularning umumiy va muhim ob'ektiv munosabatlarini aks ettiradi. Ilmiy tushunchalarning manbai hissiy tajriba bo'lmasdan, balki predmetlarni o'zgartirish yo'li bilan ularning yangi

munosabati va xususiyatlarini aniqlaydigan ma'lum harakatdir. Ta'limning asosi – o'qituvchining o'quvchilarga etkazadigan mo'l-ko'l axborotini esda olib qolish emas, balki bu axborotni olish jarayonida o'quvchilarning o'zlari faol ishtirok etishi, ularning mustaqil fikr yuritishini, mustaqil bilim olish qobiliyatini sekin-asta shakllantirib borishdan iborat bo'lmog'i lozim. Hozirgi davrda T.V.Kudryavcev, A.M.Matyushkin, Z.I.Kalmikova va boshqalar muammoli ta'limning asoslarini ishlab chiqdilar. Uning mohiyati quyidagicha: O'quvchilar oldiga bilishga oid muammo quyiladi. Ular bu muammoning echimi haqida gipoteza tuzadilar, uning tekshirish usullarini belgilaydilar, muhokama qiladilar, isbotlaydilar. O'quvchilarning mustaqil kashf etish va izlashi bilan bog'liq metod evristik yoki tadqiqotchilik metodi deb ataladi. Ta'lim jarayonida o'quvchilar bilimlarini o'zlashtiribgina qolmay, xilma-xil ko'nikma va malakalarni hosil qiladilar. Ko'nikma – bu to'g'ri usul va qo'llanmalarni tadbiiq qilgan holda biror faoliyatni muvaffaqiyatli bajarishdir. Malaka – mustahkamlangan, avtomatlashtirilgan ish usullari va yo'llari bo'lib, bu usullar murakkab faoliyatning tarkibiy qismlari hisoblanadi. Ko'nikmalar mashqlar jarayonida vujudga keladi, lekin har qanday mashq ham ko'nikmani vujudga keltirmaydi. Ko'nikma harakatlarni bajarishning to'g'ri usullarini egallash bilan bog'liqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1) Karimov. «O'zbekiston buyuk kelajak sari». Toshkent. «O'zbekiston». 1998.
- 2) I.A.Karimov. «Barkamol avlod orzusi». Toshkent. 1999.
- 3) E.G'oziev. «Psixologiya». Toshkent. «O'qituvchi». 1994.
- 4) E.G'oziev. «Pedagogik psixologiya asoslari». Toshkent. 1997.
- 5) Kon I.S. Psixologiya yunosheskogo vozrasta. M.: 1979
- 6) Mudrik A.V. O vospitaniy starsheklassnikov. M.: 1981
- 7) Klimov E.A. Put` v professiyu. Leningrad: 1980
- 8) Zaxarova A.V. Psixologiya obucheniya starsheklassnikov. Riga: 1980